

Dr hab. Anna Żukowska, prof. nadzw.
Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Instytut Pedagogiki
Zakład Pedagogiki Kultury

Lublin dn. 27.01.2019

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Karoliny Badory pt. *Działalność twórcza młodzieży szkolnej w cyberprzestrzeni a jej osiągnięcia edukacyjne. Badania w województwie lubelskim*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Krystyny Chałas oraz promotora pomocniczego dr Iwony Błaszczak.

Tematyka podjęta przez mgr Annę Karolinę Badorę wpisuje się we współczesną rzeczywistość, w której wiodącą rolę pełni rozwój technologiczny umożliwiający dostęp do nowych mediów w każdym miejscu i czasie. Tak zwane nowe media charakteryzują się przede wszystkim natychmiastową dostępnością, zwielokrotnieniem „światów”, powszechnością. Informacje i obrazy oferowane ze strony mediów wpływają zasadniczo na nasz stosunek do innych ludzi, nasze pomysły, ideały, preferowany styl życia. Nowe media prowadzą do zmiany w postrzeganiu miejsc, czasu czy też wytworów ludzkiej egzystencji. Należy szczególnie podkreślić, iż kultura współczesna z coraz bardziej rozwiniętymi systemami informacyjnymi i przy udziale nowych mediów sprawia, że mamy do czynienia z powstawaniem swoistych nowych przestrzeni i form porozumiewania się oraz interakcji. Jedną z takich przestrzeni jest cyberprzestrzeń – iluzja świata rzeczywistego ale też środowisko społeczne wytworzone przez człowieka, które zarazem przenika w różne sfery jego życia m.in. takie jak: edukacja, działania twórcze, zainteresowania, pasje, relacje uczuciowe, rozrywka, rozwój wewnętrzny, praca. Cyberprzestrzeń ułatwia wymianę, gromadzenie i udostępnianie informacji za pośrednictwem komputerów oraz komunikację między człowiekiem i komputerem.

Praca mgr Anny Karoliny Badory stanowi ważny wkład w refleksję naukową w zaznaczonym obszarze. Zrealizowany przez nią temat pracy jest aktualny, ważny i potrzebny. Rozprawa obejmuje 329 stron i posiada logiczną, przejrzystą i niezwykle konsekwentną strukturę.

Szczegółowa problematyka rozprawy mieści się w dwóch zakresach treści. Pierwszy, dotyczy charakterystyki cyberprzestrzeni jako środowiska wychowawczo-dydaktycznego z uwagą skoncentrowaną na kategorię i specyfikę cyberprzestrzeni oraz cyberprzestrzeni jako źródło wiedzy i czynnik kształtowania preferowanej i urzeczywistnianej hierarchii wartości.

Drugi zakres dotyczy działalności twórczej młodzieży szkolnej – zarówno w odniesieniu do ogólnych zagadnień związanych z określeniem podstaw twórczości, jak i definiowaniem pojęć. Autorka – co jest zasadne w kontekście sformułowanego tytułu pracy – odwołuje się tu również do kwestii osiągnięć edukacyjnych. Przedłożona do recenzji rozprawa opracowana w sposób poprawny i typowy dla tego rodzaju prac składa się ze wstępu (s.5-13), siedmiu rozdziałów merytorycznych (14-294), zakończenia (s.307-308), obszernej bibliografii liczącej 219 pozycji (s.309-325) uporządkowanych w podziale na: wydawnictwa zwarte, czasopisma, akty prawne, netografię; spis tabel w liczbie 72, spis wykresów 12, obrazów 20, schematów 12 oraz aneks zawierający 2 załączniki: samodzielnie opracowany przez Doktorantkę kwestionariusz oceny wytworu, i kwestionariusz ankiety z 45. pytaniami.

Rozprawa zawiera siedem rozdziałów, które składają się na klasyczny układ, typowy dla prac empirycznych w naukach społecznych. Trzy pierwsze rozdziały: I. *Cyberprzestrzeń jako środowisko dydaktyczno-wychowawcze*, II. *Działalność twórcza młodzieży szkolnej*, III. *Cyberprzestrzeń – działalność twórcza- osiągnięcia edukacyjne*, stanowią o teoretycznym zakorzenieniu podjętego przez Doktorantkę działania naukowego. Autorka wykazując się znajomością specjalistycznej literatury rozpoczyna rozprawę od analizy cyberprzestrzeni jako środowiska wychowawczo-dydaktycznego. Przedstawia tu poglądy uznanych autorytetów zagadnienia. W toku analiz poszczególnych stanowisk definiuje pojęcie środowiska dydaktyczno-wychowawczego. W następnym podrozdziale została poddana analizie kategoria cyberprzestrzeni. Tu także Autorka wskazuje na stanowiska znawców omawianego problemu. W kolejnym podrozdziale: *Specyfika cyberprzestrzeni jako środowiska wychowawczo-dydaktycznego* została dokonana analiza literatury dotyczącej cyberprzestrzeni w kontekście jej zasobów dydaktycznych i wychowawczych. Zarówno dla pierwszego jak i drugiego aspektu przedstawiono nie tylko cechy, które stanowią o określeniu sieci jako środowiska wiedzy i wychowania, ale także zaprezentowano konkretne przykłady realizacji tych dwóch form aktywności. Podsumowując tę część rozdziału Doktorantka słusznie zwraca uwagę, że *cyberprzestrzeń może, i powinna pełnić funkcję służebną wobec edukacji. Odpowiednio zweryfikowana stanowi wsparcie w przekazywaniu wiedzy, doskonaleniu umiejętności i kształtowaniu postaw* (40). Ostatni podrozdział zawiera przegląd dotychczasowych badań prowadzonych przez polskich naukowców na temat zagadnień dotyczących cyberprzestrzeni. Wśród tych analiz – jak trafnie zauważa Autorka – *wartością w pewien sposób zaniedbaną jest działalność twórcza młodzieży w cyberprzestrzeni.*

Rozdział drugi stanowi próbę teoretycznej analizy działalności twórczej. W pierwszym, wprowadzającym w problematykę podrozdziale, dokonano przeglądu sposobów pojmowania i interpretowania twórczości z perspektywy różnych dyscyplin naukowych: filozofii, psychologii, socjologii i pedagogiki. Następnie przedstawiono definicyjne ujęcia twórczości i działalności twórczej. Ukazano też specyfikę czynników determinujących aktywność twórczą. W kolejnym podrozdziale określono rodzaje –poziomy działalności twórczej, a także wyszczególniono obszary i rodzaje działalności twórczej podejmowanej w cyberprzestrzeni. Zakończeniem rozdziału jest przegląd dotychczasowych badań nad działalnością twórczą.

Część teoretyczną pracy zamyka rozdział trzeci, w którym podjęto próbę syntezy zagadnień cyberprzestrzeni i działalności twórczej w kontekście osiągnięć edukacyjnych wychowanka. Wprowadzeniem w tematykę jest podrozdział zawierający przegląd definicyjnych ujęć osiągnięć edukacyjnych. Dokonana przez Autorkę charakterystyka pojęcia „osiągnięcia edukacyjne” umożliwiła wskazanie adekwatnej do poruszanej w pracy problematyki definicji tego zagadnienia. Określone zostały też formalne wskaźniki osiągnięć edukacyjnych uczniów: wysokość średniej uzyskanej na zakończenie semestru, udział w konkursach, rodzaj i wyniki konkursów. W drugim podrozdziale podjęta została próba wyróżnienia rodzajów osiągnięć edukacyjnych. Odwołano się tu do stanowisk wielu specjalistów omawianej problematyki. Opracowanie tego typu klasyfikacji stało się niezbędne ze względu na możliwość wyłonienia wielu wymiarów edukacyjnych. W kolejnych podrozdziałach opisano działalność twórczą w cyberprzestrzeni jako czynnik dynamizujący i hamujący osiągnięcia edukacyjne uczniów. W pierwszym przypadku Autorka wyłoniła wymiary twórczej postawy nauczyciela następnie wskazała i dokładnie opisała analogiczne przestrzenie, które powinny stać się celami kształcenia u uczniów: uczeń artystą; uczeń wynalazcą i racjonalizatorem; uczeń twórcą i użytkownikiem nowej wiedzy; uczeń innowatorem; uczeń twórczym pracownikiem w przyszłości uczeń podmiotem dążeń samorealizacyjnych. Zasygnalizowane przestrzenie Doktorantka trafnie wykorzystała w kontekście działalności twórczej podejmowanej przez ucznia w sieci. Dlatego tym bardziej słuszne jest stwierdzenie „*Stanowią one punkt wyjścia dla interpretacji w jaki sposób może je realizować sieć internetowa, a następnie jakie będą tego konsekwencje* (s.120). Wartym podkreślenia jest fakt, że Autorka dostrzega również pewne negatywne zjawiska, będące konsekwencją korzystania z cyberprzestrzeni, toteż ostatni podrozdział zawiera refleksję nad komponentami Internetu, które nie tylko nie sprzyjają uzyskiwaniu wysokich osiągnięć

edukacyjnych, ale przeciwnie są dla nich czynnikiem hamującym. W podrozdziale opisano trzy główne aspekty sieci hamujące uzyskiwanie wysokich osiągnięć edukacyjnych: anonimowość, dostępność i powszechność, uzależnienie od korzystania z sieci.

Reasumując: Treści zaprezentowane w części teoretycznej zostały dobrane i zanalizowane poprawnie. Ich dobór jest warunkowany tematem pracy i problematyką badawczą. Tytuły poszczególnych rozdziałów są sformułowane prawidłowo i mieszczą się w ogólnej koncepcji pracy. Sposób prezentacji powyższych zagadnień oceniam bardzo wysoko. Ta część rozprawy może być lekturą nie tylko dla studentów i nauczycieli, ale i badaczy zajmujących się działalnością twórczą młodzieży szkolnej.

Z recenzenckiego obowiązku muszę wspomnieć o pewnych niedostatkach, które zwróciły moją uwagę. W moim odczuciu w podrozdziale zawierającym wyjaśnienie pojęć „twórczość” , „działalność twórcza”, zabrakło szerokiego rozumienia terminu określanego jako pankreacjonizm. Pankreacjonizm XX wieku objął praktycznie wszystkie dziedziny aktywności człowieka ,w koncepcji tej podkreśla się, że twórczość nie jest związana wyłącznie z wybitnymi realizacjami i zdolnościami nielicznych osób, ale że posiada ją każda osoba i każdy może być twórczy. Autorka nie ustrzegła się tzw. „literówek”, które w pracy występują dość licznie (s. 22, 24,34,47,48, 57,83,101).

Założenia metodologiczne badań własnych, w tym szczegóły swojego warsztatu badawczego, Doktorantka prezentuje w rozdziale czwartym rozprawy, zatytułowanym *Podstawy metodologiczne własnych badań empirycznych*. Cel i przedmiot badań , problem główny i problemy szczegółowe oraz hipotezy zostały sformułowane poprawnie (s.134,135). Za zmienną niezależną została przyjęta działalność twórczą młodzieży szkolnej w cyberprzestrzeni, płeć, wiek, typ szkoły, profil klasy, miejsce zamieszkania, natomiast zmienną zależną były osiągnięcia edukacyjne młodzieży szkolnej. Przeprowadzone przez Autorkę badania mają charakter ilościowy i jakościowy. Zastosowano tu triangulację badań wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego (paradygmat pozytywistyczny) oraz metodę hermeneutyczną (paradygmat humanistyczny), która umożliwiła rozwiązanie problemów szczegółowych . Wybrane metody realizowane były za pomocą technik: kwestionariusza ankiety, analizy treści swobodnych wypowiedzi i analizy wytworów. W kwestionariuszu ankiety zawierającym pytania zamknięte, półotwarte i otwarte zamieszczono czterdzieści pięć pytań pozwalających uzyskać swobodną wypowiedź na temat: *Moja twórczość*

w cyberprzestrzeni – w jaki sposób warunkuje moje osiągnięcia edukacyjne. Natomiast dla analizy wytworu został wykorzystany autorski kwestionariusz analizy wytworu, za pomocą którego grono sędziów kompetentnych oceniało efekty twórczości młodzieży według kategorii nowości i wartościowości w czterostopniowej skali. Badania zostały przeprowadzone przez Doktorantkę w okresie styczeń – kwiecień 2017 roku wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych z terenu województwa lubelskiego. Zrealizowano je w pięciu liceach, czterech technikach i czterech zasadniczych szkołach zawodowych. Ogółem w badaniu wzięło udział 1193 uczniów. Po weryfikacji poprawności wypełniania kwestionariusza ankiety do dalszych analiz zakwalifikowano 1188 osób. Badaną grupę stanowiło 807 kobiet i 381 mężczyzn. Przedział wiekowy badanych wynosił od 6-21 lat. Kwestionariusz wypełniło 189 szesnastolatków, 417 siedemnastolatków, 360 osiemnastolatków, 149 dziewiętnastolatków, 68 dwudziestolatków oraz 5 dwudziestojednolatków. W chwili przeprowadzania badań 400 ankietowanych uczęszczało do liceum, 398 do technikum, 390 do zasadniczej szkoły zawodowej. Ponadto 680 badanych pochodziło ze wsi, 301 z miast do 50 tys. mieszkańców, 80 z miast o liczebności 50-100tys. mieszkańców oraz 127 z miast powyżej 100 tys. mieszkańców.

Organizacja przeprowadzonych przez Doktorantkę badań przebiegała zgodnie z ideą procesu badawczego definiowanego jako „łańcuch następujących po sobie i z góry określonych etapów (faz, ogniw), kroków czynności badawczych, które stanowią pewną zamkniętą całość”¹. I tak, podjęto:

1. badania pilotażowe, których celem było sprawdzenie poprawności opracowanego narzędzia badawczego;
2. badania właściwe z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiety oraz przygotowanej swobodnej wypowiedzi pisemnej na wskazany temat przez losowo wybranych uczniów;
3. analizę statystyczną przeprowadzoną za pomocą testów: chi kwadrat- dla określenia istnienia bądź nie, istotnej statystycznie zależności; rang Spearmana – dla wyznaczenia korelacji pomiędzy zmiennymi, dla których zależność okazała się istotna statystycznie; Kruskala – Wallisa oraz U. Manna Whitney’a dla określenia różnic w ocenie ważności poszczególnych wartości w hierarchii wyznaczonych grup

¹ B. Żechowska: *Wybrane metodologiczne wzory badań empirycznych w pedagogice*. Katowice 1985, s. 9.

badawczych. Powołano też grupę sędziów kompetentnych, którzy dokonali oceny przesłanych przez młodzież wytworów, w kontekście ich nowości i wartościowości. Podjęto też analizę swobodnych wypowiedzi uczniów.

Reasumując: Wyrazy uznania należą się Autorce dysertacji za bardzo dobrze przygotowany warsztat badawczy. Procedury badawcze od początku do końca zostały przeprowadzone sprawnie z dużą umiejętnością, co zważywszy na dużą liczbę badanych uczniów z pewnością nie było łatwe.

W ostatniej części pracy Doktorantka prezentuje zagadnienia w świetle wyników własnych badań empirycznych. Część ta składa się z trzech kolejnych rozdziałów: piątego, szóstego i siódmego. W rozdziale piątym, podzielonym na trzy podrozdziały Autorka przedstawia charakterystykę działalności twórczej badanej młodzieży podejmowanej w cyberprzestrzeni. Przedstawia dane umożliwiające określenie specyfiki działalności twórczej podejmowanej przez badaną młodzież w sieci. Wyszczególnia rodzaje tej działalności, poruszaną tematykę oraz częstotliwość jej podejmowania. Czyni też próbę weryfikacji cyberprzestrzeni w kontekście sposobu oddziaływania na działalność twórczą jako inhibitor lub stymulator. Dodatkowo określa społeczno-kulturowe uwarunkowania działalności twórczej w cyberprzestrzeni. W kolejnym rozdziale, szóstym, w zakres którego wchodzi również trzy podrozdziały, w świetle badań własnych została przedstawiona działalność twórcza badanej młodzieży w cyberprzestrzeni jako czynnik warunkujący jej osiągnięcia edukacyjne. Została tu zawarta analiza materiału badawczego na temat rodzajów działalności, które mogą mieć z perspektywy badanych zarówno pozytywne jak i negatywne skutki dla ich osiągnięć edukacyjnych. W ostatnim, obszernym rozdziale rozprawy, na który składa się osiem podrozdziałów, Autorka podjęła próbę opracowania zarysu pedagogii działalności twórczej w cyberprzestrzeni; zaprojektowała teoretyczne przesłanki i wskazania natury wychowawczo-dydaktycznej dla nauczycieli, wychowawców, rodziców, pedagogów pomagających w rozpoznaniu działalności twórczej młodzieży w cyberprzestrzeni, stymulowaniu tej działalności oraz efektywnego wykorzystania jej w procesie wychowawczo-dydaktycznym.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Karoliny Badory stanowi interesujące studium o charakterze teoretyczno – empirycznym. Analiza trafnie dobranej

literatury jej interpretacja, a także przedstawione w pracy wyjaśnienia i opisy danych zgromadzonych w trakcie przeprowadzonych badań stanowią podstawę do pozytywnej oceny rozprawy. Przedstawione w pracy wyniki badań są przyczynkiem do projektowania dalszych działań mających na celu ukazanie badanego zjawiska w szerszej perspektywie.

Kończąc, uważam, że rozprawa mgr Anny Karoliny Badory stanowi ważny, twórczy wkład do rozwoju pedagogiki i innych nauk, których obszar związany jest z tematyką omawianej pracy.

Sformułowane drobne uwagi nie rzutują na ogólną wartość pracy – rozprawę oceniam bowiem pozytywnie. Walory dysertacji od strony naukowej, poznawczej i warsztatowej dają podstawy do stwierdzenia, że osoba Doktorantki stanowi dobry przykład perspektywicznego, młodego naukowca.

W moim przekonaniu rozprawa doktorska mgr Anny Karoliny Badory pt. *Działalność twórcza młodzieży szkolnej w cyberprzestrzeni a jej osiągnięcia edukacyjne. Badania w województwie lubelskim* przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Krystyny Chałas oraz promotora pomocniczego dr Iwony Błaszczak, spełnia z naddatkiem wszystkie wymagania stawiane w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dnia 14 maja 2003 roku i wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Zubowska